

12.01.2018

Знання – сила?

Стаття академіка-секретаря Відділення фізики і астрономії НАН України, члена Президії НАН України академіка Вадима Михайловича Локтева. Джерело: журнал «Вісник Національної академії наук України», № 1, 2018 р. ([Національна академія наук України](#)).

«...Можу стверджувати, що для всіх, хто без “рожевих окулярів” спостерігає за еволюційним падінням наукового (та й освітнього) сектору нашої незалежної держави, аналізує ситуацію і називає речі своїми іменами, цілком очевидно, що стан вітчизняної науки нині справді жахливий, але чесно визнати цей факт ніхто з офіційних осіб, особливо напередодні великого академічного свята, не наважується. Я впевнений, що чим довше ми зберігатимемо фігуру промовчання, тим глибше скочуватимемося у прірву.

Багато хто вважає, що причина деградації полягає у принизливо низькому рівні фінансування, який не витримує жодної критики, навіть з огляду на складну економічну ситуацію внаслідок російської агресії. Це важко заперечувати: хіба можна триматися на світовому рівні, про який ми часто заявляємо, витрачаючи на науку приблизно на порядок, а то й на два (!) менше коштів, ніж будь-яка інша держава, що поважає себе і дбає про свій авторитет. Так, в Ізраїлі й Південній Кореї наука “коштує” понад 4 % *їхнього* ВВП, в Японії – 3,5 %, у Німеччині та США – близько 3 %, а в середньостатистичній країні ЄС – 2 %. В Україні ж з великими потугами і після довгих, обридлих дебатів між Академією і Мінфіном щодо бюджету науки Верховна Рада спромагається виділяти 0,3–0,4 % *нашого* ВВП.

І при цьому деякі високопоставлені представники депутатського корпусу безпardonно твердять, що цього більш ніж достатньо і потрібно лише правильно розподіляти та економно витрачати “отримані мільярди”. Невже вони не обізнані з істинним станом наукових справ у розвинутих країнах? Про який паритет або реальне суперництво можна говорити навіть за умов оптимального реформування, якщо у нас найнижчий в Європі рівень фінансування науки, який зіставний лише з найбіднішими латиноамериканськими та африканськими країнами. Тому і від прийнятого Закону про науку, який чомусь викликає багато райдужних сподівань, але практично не зачіпає принципових проблем, не слід очікувати кардинальних метаморфоз.

Допускаю, що є й інші думки, але, з моєї точки зору, головна проблема полягає не у консервативному керівництві, не в застарілій структурі, не у віковому складі Академії, навіть не в її жалюгідному, копійчаному бюджеті. Вона – у вродженому несприйнятті науки сучасним українським суспільством, а за ним і нашою монополізованою економікою, якій наукові досягнення не потрібні, бо немає конкуренції між різними підприємствами, немає стимулу до отримання якнайкращого продукту. У владних структурах панують по суті такі самі уявлення про науку, як і у пересічних громадян, про що яскраво свідчать конкурси на природничі факультети університетів по всій Україні. Чому дивуватися, адже владний істеблішмент лише віддзеркалює усталені суспільні настрої, а не йде попереду. Свідомо чи несвідомо (що, насправді, не має значення) зробивши НАН України жебраком, представники різних

компетентних органів неперервно виголошують заяви щодо даремного існування більшості академічних інститутів, які стали не підйомним тягарем для країни (з галузевими вже успішно “впоралися”, знищивши їх), щодо непопулярності наукової діяльності, оскільки вона не приносить реальної користі країні у вигляді прибутку і тим самим не дає ученому люду нормально заробляти. І немає нікого, крім нас самих, хто захистив би ослаблену Академію. Звідки ніжки ростуть – зрозуміло, і “потрібні люди” не забувають про її досить значне нерухоме майно, на яке давно вже покладено “чиновницьке око”.

При цьому я не кажу, що в самій Академії все гаразд. Ні, звісно, вона не бездоганна. Накопичилася певна кількість проблем різного ступеня важкості. Однак навіть визнаючи, що недоліки є, їх усунення слід починати не з реформування науково-освітнього сектору через багато в чому недолугі нещодавно прийняті закони про науку і про освіту, а з вирішення інших фундаментальних, але не наукових проблем, а саме: зі змін у впорядкуванні суспільно-економічного устрою, щоб у ньому вели перед і правила не власники “заводов, газет, пароходов”, які замість інноваційного вдосконалення виробництв на підприємствах своїх компаній або корпорацій віддають перевагу футболу, закордонній нерухомості, яхтам, а представники середнього бізнесу і члени різних ідеологічних парламентських партій. І коли навіть уявити, що таке станеться, то й цього буде замало, оскільки потрібно ще докласти чималих зусиль, щоб змінити основну парадигму нашого бізнесу – якнайшвидше повернення вкладених коштів. Наші бізнес-структури звикли жити днем сьогоднішнім, а не розвивати довготривалі проекти, чекаючи по 10–15 років, коли науковий результат нарешті спрацює і принесе запланований прибуток.

У мене немає сумніву, що відродження справжньої науки в Україні відбудеться не раніше, ніж з’являться люди, які будуть спроможні зацікавитися новими високотехнологічними ідеями, налагодити *знаннєве* виробництво на основі прогресивних вітчизняних ноу-хау, а такі конкретні розробки, повторю, зростають лише на ниві фундаментальної науки. І лише тоді можна сподіватися на розуміння суспільством ролі науки, а отже, і Академії, у просуванні країни до нового рівня добробуту. Повсякденна агітація, яку проводить Академія, важлива, проте малоефективна, потрібні закони, які б стимулювали бажання людей з грошима вкладати їх у наукові проекти. І це вимагає закріплення за НАН України *офіційного* статусу головної в країні наукової структури з правом законодавчої ініціативи. А ми, витрачаючи час на безглузді суперечки щодо змін у науковій сфері, все більше і більше відстаємо від локомотива історії. Навіть за умови плідної, якісної роботи з метою поліпшення ситуації та змінення ставлення до науки для цього знадобляться роки сумлінної праці, яка має починатися вже із середньої школи».

[Повний текст](#)